

JURO KISLINGER
PREGNANI
IZ RAJA

SLOVENSKO LJUDSKO GLEDALIŠČE CELJE

K R S T N A U P R I Z O R I T E V

Juro Kislinger

Pregnani iz raja

Po ideji Franja Puncerja

Znanstveno fantastična drama v 3 dejanjih

Scena Avgust Lavrenčič

Kostumi Vida Zupan-Bekčičeva

Glasba Darijan Božič

Lektor Majda Križajeva

REŽIJA FRANCI KRIŽAJ

O s e b e :

BABICA	MARIJA GORŠIČEVA
ŽENA	MARJANCA KROŠLOVA
ENERGETIK	JANEZ BERMEŽ
PREDSEDNIK	PAVLE JERŠIN
MATEMATIK	BRANKO GRUBAR
PODPREDSEDNIK	SANDI KROŠL
ZDRAVNICA	JANA ŠMIDOVA
BIOLOG	BOGOMIR VERAS

Deček, redarji in reševalci

PREMIERA 13. FEBRUARJA 1970

Vodja predstave: Stanko Jost — Šepetalka: Anica Kumerjeva
— Tehnično vodstvo: Franjo Cesar — Razsvetljava: Bogo Les
— Odrski mojster: Franc Klobučar — Scena, kostumi in rekviziti izdelani v delavnicah SLG Celje

Juro
Kislinger

NOVI KRST JURA KISLINGERJA

Drama **PREGNANI IZ RAJA** je že tretje gledališko delo Jura Kislingerja. Prvenec je bil **NA SLEPEM TIRU**, delo, ki obravnava življenje jugoslovanskih vojnih zločincev, emigrantov v nekem nemškem taborišču. To delo je ob krstni uprizoritvi v našem gledališču (sezona 1957/58) doživelo izreden uspeh in je bilo tudi uprizorjeno na Sterijinem pozorju pa tudi prevedeno in igrano na srbohrvatskem jezikovnem področju. Drugo delo je bilo presenetljiv premik avtorja, ki je napovedoval družbeno aktualne tematike, pa se je zdaj nenadoma znašel v otroškem svetu namišljene konkretnosti. **IZLET** (krstna uprizoritev v Drami SNG Maribor, 1960) temelji na duhoviti domislici. Družina nima denarja za nedeljski izlet, pa se odpravi v naravo kar v kuhinji: preko stolov, mize, po sedežnici na sončne vršace.

Po daljšem premoru se je avtor ponovno vrnil k aktualni temi, ki pa združuje v sebi izkušnje prejšnjih del. PREGNANI IZ RAJA predstavljajo srečno združitev v kombinaciji aktualne tematike in fantastike — speljano potovanje v neznano, v svet, ki nam ga lahko odstre samo imaginacija našega otroštva, pokopanega v senci negotove prihodnosti.

Ne glede na primarno skrb, ki jo posvečamo domači dramski tvornosti, so uvrstitve Kislingerjeve nove drame narekovale naslednje ugotovitve: že omenjena aktualnost tematike, komunikativnost besedila, izvirnost zamisli, konfliktna situacija (tako kakor jo očituje drama, je tipična za stisko današnjega človeštva: zaslepljenost, podvrženost dogmam in političnemu prakticizmu) in ne nazadnje — kar je bil pglavitni avtorjev namen — svarilo človeštvu.

To zadnje, svarilo človeštvu, je že nekaj tako vsakdanjega, navadili smo se nanj kot na onesnažen zrak, ki ga dihamo, ne jemljemo ga več zares. Navsezadnje komu pa je namenjeno to svarilo? Nam? Norcu, ki bo kakor riba faronika tlesknil po našem planetu in ga vrgel v vesolje kot osmojeno igračo?... Če je že takšna naša usoda, odvisna od norcev in le od rahlega upanja, potem je pač treba upanje krepiti in računati, da svarila z vseh koncev sveta vendarle ne padajo v vodo, da se nekje zbirajo in so v oporo ljudem, ki jih še ni zapustila pamet.

Podzemlja, novega sveta, kakršnega sta si zamislila avtorja Franjo Puncer in Juro Kislinger, kajpak ni možno objektivizirati in samo približno si lahko predstavljamo človeka v spremenjenem okolju. Malo več si lahko izračunamo, kako bi živel, ne vemo pa, kakšna bi bila njegova duševnost, njegovo čustvovanje in kakšne bi bile njegove odnose bi imel v socialnih skupnostih, na katere bi vezal svojo eksistenco. Zato je avtor preprosto prenesel v dramsko stvarino naše pojmovne predstave, naše medsebojne relacije, naš način mišljenja, patriarhalni red v skupnosti, kakor jo pač lahko razume naša trenutna domišljija.

Premik je le v drugačne barve, v drugačna nastrojenja, v grozljivo pričakovanje, ki mu je moč ubežati samo z dejavno razumnostjo. Konfliktna situacija je tako speljana v vsa področja človeške pojavnosti, v družinski krog, v družbeno-politično dejavnost, v intimne človeške sfere, v sfere tovarištva kot najvišje vrednote človeka v situacijah, ko je žrtvovanje še edina možna pot za ohranitev življenja.

Bajka o soncu — tem simbolu nastanka moči in vere v življenje — živi in dominira. Pošastno funkcioniranje aparatov, signalov smrti, prav tako utripa in daje ritem

in impulze tem čudnim termitom. Podzemeljski svet ni svet luči, podvržen je drugim zakonitostim in naša uprizoritev je ubrala pot, ki naj bi bila adekvatna ustvarjalnemu naporu in dramskemu tkivu novega, v tragične privide opetega dela Jura Kislingerja.

Janez Žmavc

**Franjo
Puncer**

VIZIJA ČLOVEKOVE PRIHODNOSTI

Bleščeča luč je preparala temno nebo našega planeta, širila se je kot ognjena krogla in iz nje je sikalo tisočero zubljev. Nekdo je pritisnil na gumb in odprl vrata peklu. Zagoreli so gozdovi in travniki, zogleneli domovi, raztaljeno železo mostov se je vlilo v struge usahljenih rek.

Zoglenel je človek in se spremenil v prah. Homo sapiens — moder in pameten človek.

To je vizija enega od možnih koncev človeške civilizacije, civilizacije, ki jo je zgradil edini inteligentni

predstavnik življenja na zemlji. Civilizacije, ki je do segla tak razmah, da v njej ta trenutek živi in dela odstotkov vseh znanstvenikov, kar jih je kdaj bilo zgodovini človeštva, in ki so samo v zadnjih desetih letih odkrili več kot vse človeštvo doslej.

Velika odgovornost teži našo generacijo, pa čeprav so nekateri politiki in vojaki drugačnega mnenja. Individualno samouničenje je grozljiva stvar, samouničenje človeškega rodu pa se v svojem strahotnem nesmiselnosti ne da oceniti z besedami. In vendar obstaja latentna stalno prisotna nevarnost, da se to zgodi. Človek lahko uniči samega sebe, kljub imenu — sapiens, pamen! Bodočnost je negotova in človeka je strah razmišljati, kaj se mu lahko vse pripeti. Smelo in brezbrizno razmišlja o svojem poreklu, lahko priznava svojo lastno evolucijo, ali pa se zgraža nad dejstvom, da se je razvil iz živali. Lahko je prepričan, da je njegov obstoj predestiniran ali pa da je zgolj muha evolucije. Do tega ima svoj lastni odnos in nikomur ni to mar. Urejanje bodočnosti pa je vsečloveški problem. Moral bi biti! V času, ko je človekov obstoj tako labilen, bi veljalo več misli posvetiti prihodnosti. Zdaj bi lahko ukrenil še marsikaj, da mu nekoč ne bo žal.

Na človeka pa poleg atomske katastrofe prežijo še druge nevarnosti. Če izvezamemo vesoljsko katastrofo, ki je tudi mogoča in brezupna, če do nje pride — je najbolj pošastna nevarnost degeneracija, proti kateri zdaj še ni mogoče ničesar ukreniti, obeta pa človeštvu nekaj naraven, nenasilen in počasen propad.

Že dandanes je razvoj tehnike privedel človeka v hudo krizo. Biološko je namreč neprilagojen napravam in strojem, ki si jih je sam izmislil. Je v razkoraku s tehniko in ta razlika se stopnjuje v vse večji absurd. Tako stopa človek počasi svojemu drugačnemu koncu naproti; kajti če je smrt imperativ življenja, potem je konec vrste prav tako imperativ evolucije. Le tako gre namreč razvoj naprej. Degeneracija je nevarnost, ki ne grozi le človeku, temveč vsaki drugi vrsti organizmov, ki je specializirana. Toda glede tega je človek na slabšem. V socialni družbi ni naravnega izbora, ni borbe za obstanek v biološkem pogledu. Vsaka, še tako negativna mutacija se prenaša naprej, iz roda v rod, s potomca na potomca, kajti družba zaščiti vsakega, še tako neprilagojenega in slabotnega predstavnika. To je sicer človeško, ni pa v skladu s progresivno evolucijo in v tem smo izjemen, enkratni produkt narave. In rešitev? Absurdna je! Reši nas lahko verjetno le tehnika — tista, ki nas je pomehkužila in odmaknila od naravnega življenja. Vanjo verjamemo, ji zaupamo, ji služimo v tolikšni meri, da zase nimamo več časa.

Ce torej seštejemo vse te človeške napake in razbijemo, vsaj za trenutek, mit o človeku — vladarju, potem se izkaže, da lahko prav ta človek klavrno konča zaradi svoje lastne inteligence, zaradi svojih iznajdb in življenjskih ciljev, usmerjenih, žal, na stranski tir evolucije.

Samo razsodnost, združen razum in inteligenca lahko povedejo človeka prihodnosti na svetlejšo pot kot je ta, po kateri stopamo zdaj. Preveč nevarnosti preži na vsakem ovinku te poti, da bi se lahko predali mirnemu brezdelju. Končno, le zakaj bi se toliko trudili razvrednotiti ime naše vrste — sapiens —? Če bo človek dovolj pameten, vsaj toliko, da bodo tudi njegovi potomci še lahko imeli potomce, potem je vsak kamenček, ki ga polaga k spomeniku razuma, dosegel svoj namen.

Lepo bi bilo, če bi bil človek prihodnosti po svojih dejanjih gigant, a po duši otrok, z vsemi čustvi, strastmi, težnjami in hotenji. Da vsaj v svoji subtilni notranjosti ne bi podlegel mehaniziranemu svetu, ki ga obdaja. Kajti ne bi bilo kaj hujšega, kakor da bi tudi v človeku samem prevladoval stroj.

Drama »Pregnani iz raja« obravnava skupino ljudi, ki je sicer ubežala atomski katastrofi, ni pa v spremenjenem okolju mogla ubežati drugemu uničujočemu momentu — degeneraciji. V svoji biološki specializaciji človek namreč ni neskončno prilagodljiv, spremenjeno okolje pa ga lahko dokončno onemogoči za normalno življenje. Drama je pisana v stilu znanstvene fantastike (science-fiction), literarne zvrsti, ki dandanes vse bolj osvaja ljudi. Odlike te literature, ki jo nekateri uvrščajo med leposlovje, drugi med boljše kriminalke, so predvsem v tem, da spodbujajo ustvarjalno fantazijo bralcev, da jih na ne preveč zahteven način popeljejo v svet domišljije in novih spoznanj in da končno tudi opozarjajo na nevarnosti, ki prežijo na človeški rod. V primerjavi z utopijo, ki obravnava vedno le nemogoče, nedosegljivo, za človeka idealno stanje, je znanstvena fantastika vedno dokazljiva in verjetna. Avtorjev znanstvene fantastike je vedno več. Če je Jules Verne začel to literarno zvrst, potem so jo Isac Asimov, Aldous Huxley, Clark in drugi sodobni pisatelji postavili na mesto, ki ji gre. Tako je drama, ki jo celjsko gledališče predstavlja kot letošnjo noviteto, noviteta na slovenskih odrih sploh.

Peščica ljudi ubeži zblazneli energiji in se zateče v podzemlje, kjer si v popolnoma drugačnih pogojih uredi življenje. Peza strahu pred radiacijo in spontano sovraštvo do prednikov, ki so jih privedli v ta položaj,

se postopno, iz generacije v generacijo, sprevrača v negacijo vsega, kar je »tam zgoraj«. Tako nastane tabu, ki prepoveduje vsako raziskovanje atomske energije in vsak poskus prodreti ponovno na zemeljsko površino. Celo izhod iz podzemeljskega mesta je tabu in nihče ne sme stopiti na to področje.

Edino, kar jih s površjem še veže, je vera v Sonce. Sonce je vir energije, tvorec življenja in vanj slepo verujejo, čeprav ga nihče nikoli ni videl. Sonce postane mit, pravljica, v katero verjamejo tudi odrasli.

Visoko razvita tehnika omogoča obstanek. Toda podzemeljska nahajališča goriv (premoga in nafte), ki so edini vir energije, niso neizčrpna. Energija pa je nujna za sleherni proces: regeneracijo zraka, sintezo beljakovin in vitaminov, za pogon strojev... in razsvetljavo. Že zgodaj se pokaže, da bo energije nekoč zmanjkalo, zato začno z redukcijami. Da bi podaljšali svoj obstoj, se zavestno odločijo za ukinitve najmanj potrebne — svetlobne energije. Življenje v popolni temi je sprva težavno, postopoma pa se vsa tehnika prilagodi ostalim čutilom, predvsem sluhu in tipu. Generacije minejo in ljudje sploh ne vedo, kaj je svetloba, prav tako se ne zavedajo sprememb, ki nastajajo zaradi biološke prilagoditve na novo okolje. Zaradi mutacij izgine pigment v koži, ljudje postanejo beli kot albin, istočasno pa se v koži močno poveča število občutljivih tipalnih telescev, ki jim brez težav omogočajo orientacijo v podzemeljskem mestu. Postanejo stereognostiki — predmete lahko zaznavajo tudi na daleč.

V 33. generaciji dokončno poidejo zaloge goriva in tu se začne naša drama. Ljudje v podzemlju se znajdejo v strašnem položaju — takorekoč na pragu druge smrti. Navade in strogi tabuji ovirajo pogumnejše akcije in bolj tvegane rešitve. Toda kljub notranjim zapletom in trenjem v sami družbi se dva znanstvenika odločita prodreti navzgor, na površje. To je zanje le izhod v sili, edina pot, v kateri je še trohica upanja na rešitev.

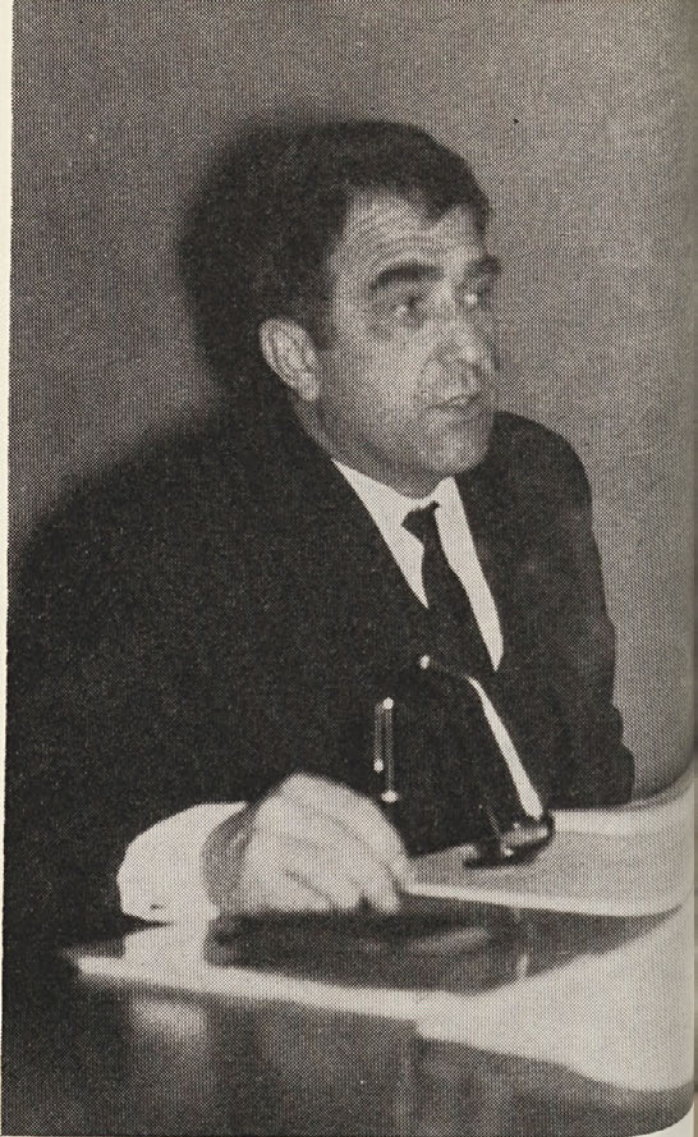
Na zemlji ju čaka presenečenje: radiacije ni več! Bujno rastlinstvo, ki ju obdaja, dokazuje, da se je življenje razvijalo naprej. Veselju ni kraja. Prva sta, ki sta spet stopila na plan — medtem pa je minilo celo tisočletje! Sonce, ki sta ga poznala le iz pripovedovanja, sveti na nebu in obdaja ga tisoč malih sonc, ki jih nobeno izročilo ni omenjalo. Zamaknjena in otroško vesela strmi ta v naravo, ki ju obdaja. Toda veselje in upanje se prehitro spremeni v grozo. »Sonce« začne bledeti in počasi izgine na nebu — daleč na horizontu pa se prične dvigati velika žareča krogla. Prevzeta od spoznanja, da je to pravo sonce, skoraj pozabita na bleščečo svet-

lobo, ki ju obdaja. Šele hude bolečine, ki jih zaznata po vsem telesu, ju predramijo. S skrajnimi napori se umakneta v podzemeljsko jamo, v temo, na katero sta navajena. Po vsem telesu sta opečena — pomehkuženi in degenerirani telesi ne preneseta več svetlobe in ultravioletnih žarkov. Umirajoča spoznata strašno resnico, da je tabu glede radiacije bil brezpredmeten, sonce, vir življenja, pojem vsega dobrega, skoraj božanstvo — pa seje smrt.

Franjo Puncer

Neil Simon: Bosa v parku. Premiera: 30. I. 1970. Režija Mirč Kragelj. B. Alujevič in M. Kjudrova.

BOJAN ŠTIH, NOVI UPRAVNIK SLG CELJE
OB NASTOPNEM GOVORU

Sedmega januarja se je Bojan Štih, potem ko ga je svet gledališča v decembru izvolil za upravnika Slovenskega ljudskega gledališča Celje, z nastopnim govorom predstavil zbranemu gledališkemu kolektivu.

Ko je pred devetimi leti prevzel vodstvo ljubljanske Drame, je bil Bojan Štih slovenski javnosti že znan kot dramaturg in umetniški vodja »Triglav filma« ki je pod njegovim vodstvom dosegel izredne umetniške uspehe z modernizacijo repertoarja. Kot pisatelj in publicist, kritik in urednik se je uveljavil že pred svojim prvim gledališkim obdobjem in bibliografsko bi na tem mestu težko zajeli ves razsežen in raznolik opus njegovega pisateljskega peresa. Posegel je v vsa področja umetnosti in kulturnozgodovinskih raziskav.

Kot zgodovinski kuriozum naj omenimo dramo Mati, ki jo je v prvem vojnem letu napisal skupaj s pesnikom Kajuhom in ki daje slutiti, da še ni zaključen krog pisateljske usmerjenosti v dramatiko. V narodnoosvobodilno vojsko je vstopil že ob samem začetku.

V ljubljanski Drami je uresničeval tendence, ki jih je že prej postavljal v svojih kritičnih spisih: zavzemal se je za posodobljenje repertoarja in za usmeritev v izrazito problemskost, idejno poetične raziskave etc. Tako je repertoarno in uprizoritveno odkrival Camusa, Ionesca, Albeeja, Behana, Weskerja, Weissa in še druge. Zmotno bi bilo, če bi videli v Štihovem poseganju po modernosti in najnovejših dosežkih v svetu samo selekcijo v smeri problemskega. Štihu gre v bistvu za ukinjanje gledališča zabave, gledališča kot potrošne robe. Trdno stoji na stališču gledališča kot tribune družbenega prebujanja in idejno človeškega osveščanja. Te tendence je uveljavljal tudi v klasičnem repertoarju. (Aishil in drugi).

Dotedanjo varianto slovenskega gledališča, ki je bilo podobno večini evropskih nacionalnih gledališč, vendar pa že z nekim premikom v posodobljenje, polivalentnost že pred Štihovim prihodom, (zasluga dramaturga Lojzeta Filipiča) je prekvalificiral tako, da je postavil absolutno dominantno: problemsko posodobljenje klasične, predvsem pa uvrščanje sodobnih nekonvencionalnih tekstov. Še bolj na široko je odprl vrata novi slovenski dramatiki.

Kmalu potem, ko je Drama že dosegla prve pomembne uspehe, (zlasti z Orestijo, ki je bila nedeljen uspeh,) je utrl pot slovenskemu gledališču v evropski kulturni prostor in ga predstavil kot enakovrednega udeleženca.

Bojanu Štihu želimo veliko uspehov pri njegovem umetniškem poslanstvu v naši hiši!

Bosa v parku. M. Kjudrova, M. Podjed, N. Božičeva.

Bosa v parku, N. Božičeva in J. Pristov.